

FOLKLORUN “ALTINCI” İŞLEVİ: MUHAKEMELİ KÜLTÜR ORTAMLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN LOKOMOTİFİ OLMAK*

The ‘Sixth’ Function of Folklore: Being the Driving Force of Sustainable
Development in Deliberative Cultural Environments

M. Öcal OĞUZ**

ÖZ

Sosyal ve beşerî bilimlerde ve özellikle antropolojide kendine önemli bir yer bulan işlev kuramı, halk bilimi alanına da uygulanmıştır. Halk bilimine “sözlü sanat” diyen ve bir anlamda “halk edebiyatı” olarak sınırlayan ve antropolojinin bir alt dalı olarak gören antropologlar, folklorun sınırlı sayıda işlevi olduğunu savunmuşlardır. W. Bascom’un “Folklorun Dört İşlevi” makalesi ile başlayan süreçte, E. Oring ve İ. Başgöz’ün makaleleri de bu açıdan ele alınabilir. Bir anlamda folkloru teknolojik gelişmeler nedeniyle geleceğe aktarılması mümkün olmayan, geçmişin yaşamaya devam eden ve unutulmaya direnen kalıntısı olarak gören bu bakış açısı, folklorun yeni kentte de var olmaya ve üretmeye devam etmesinin görülmesiyle değişmeye başlamıştır. Folklor, öncelikle toplumcu gerçekçilik kuramı ve “sınıf folkloru” yaklaşımıyla kente taşınmış, özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesindeki ve sonrasındaki ağır ekonomik buhranlarda “uygulamalı halk bilimi” ile kentli halkın sorunlarının çözümünde başvurulan önemli bir kalkınma aracına dönüşmüştür. Hızlı sanayileşme ve göçlerle büyüyen ve eski homojen yapısını kaybeden kentlerde “kent folkloru” ve “grup folkloru” adı altında yeni folklorik üretimlerin, yeni toplanma biçimlerinin ve bir anlamda yeni toplulukların tanımlanmasında başvurulan folklorun, sınırlı sayıda işlevinin olduğu görüşü, doğal olarak geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Bu yaklaşımların ardından Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma programları ve 2015 yılında kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Amaçları, UNESCO’nun kültürlerin korunmasına yönelik normatif enstrümanları ve ilki 1982 yılında yapılan dört MONDIACULT Konferansı, uluslararası toplumu “kültür sürdürülebilir kalkınmanın lokomotifidir” fikrinde buluşturmuştur. Bu süreçte “kültürler arası yakınlaşma”, “sürdürülebilir barış”, “diplomaside yumuşak güç” gibi kavramlar kültürün ve daha çok “somut olmayan kültürel miras” başlığı altında folklorun yeni işlevleri arasına girmiştir. UNESCO’nun 1989 Tavsiye Kararı ile başlayan ve 2003 yılında kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile devam eden süreç ise bir anlamda “folklor, sürdürülebilir kalkınmanın lokomotifidir” görüşünü ortaya çıkarmış ve desteklemiştir. Bu makale, Birleşmiş Milletler ve UNESCO’da yapılan bu çalışmalara atıfla, folklorun işlevlerini sınırlayan bakış açılarına “ironik” bir göndermeyle “altıncı işlev” başlığı altında çocukların, gençlerin ve gelecek kuşakların “sözlü kültür” veya “muhakemeli kültür” ortamlarında yetişmelerinin önemini folklor alanından seçtiği örneklerle göstermeye çalışmaktadır. Son dönemlerde dünyada ve Türkiye’de konuyla ilgili yapılan çalışmalar, çocuk eğitiminde ve yetiştirilmesinde folklorun türlü form, biçim ve türlerinin onların ruh ve beden sağlığının korunması açısından ne derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin bu konuda yapılan araştırmalar, ailelerin haftada üç-beş kez çocuklarıyla birlikte yemek yiyip sohbet etmelerinin bile onları ne denli zararlı alışkanlıklardan alıkoymadığını savunmaktadır. Makale özü itibarıyla çocukların aile içinde, akrabaları arasında ve sosyal çevrelerinde yalnızlık duygusu yaşamadan, depresyon, obezite gibi ruhsal ve bedensel hastalıklara düşmeden, zararlı alışkanlıklar edinmeden ve suçla karışmadan yetişmelerinde folklorun yerini vurgulamakta ve aksi durumlarda ortaya çıkacak maddi ve manevi kayıpları “sürdürülebilir kalkınma” üzerinden göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Folklorun işlevleri, Sürdürülebilir Kalkınma, MONDIACULT, somut olmayan kültürel miras, şiddetin yükselişi.

ABSTRACT

Functionalism, which has established a significant presence in the social and human sciences -and particularly in anthropology- has also been applied to the field of folklore. Anthropologists who refer to folklore

- * Geliş tarihi: 28 Mart 2026 - Kabul tarihi: 4 Haziran 2026
Oğuz, M. Öcal. “Folklorun ‘Altıncı’ İşlevi: Muhakemeli Kültür Ortamlarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Lokomotif Olmak”, *Milli Folklor* 150 (Yaz): 5-16
- ** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara/Türkiye. ocal.oguz@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7246-3782.

as “oral art,” define it in a sense as “folk literature,” and view it as a subfield of anthropology have argued that folklore has a limited number of functions. In the process that began with Bascom’s article “Four Functions of Folklore,” we can also examine the articles by E. Oring and İ. Başgöz from this perspective. This perspective, which views folklore as a remnant of the past that continues to exist and resists being forgotten -and which, due to technological advancements, is deemed impossible to transmit to the future- began to shift as it became evident that folklore continued to exist and be produced in the new urban environment. Folklore was first brought to the city through the theory of socialist realism and the “class folklore” approach; particularly during the severe economic crises before and after World War II, it transformed into an important development tool used to address the problems of the urban populace through “applied folklore studies.” In cities that grew through rapid industrialization and migration and lost their former homogeneous structure, the view that folklore -used to define new folkloric productions, new forms of gathering, and, in a sense, new communities under the terms “urban folklore” and “group folklore”- had only a limited number of functions naturally began to lose its validity. Following these approaches, the United Nations’ Sustainable Development programs and the 2030 Sustainable Development Goals adopted in 2015, UNESCO’s normative instruments for the safeguarding of cultures, and the four MONDIACULT Conferences -the first of which was held in 1982- have brought the international community together around the idea that “culture is the driving force of sustainable development.” In this process, concepts such as “intercultural rapprochement,” “sustainable peace,” and “soft power in diplomacy” have emerged as new functions of culture -and more specifically, of folklore- under the banner of “intangible cultural heritage.” The process that began with UNESCO’s 1989 Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore and continued with the adoption of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage has, in a sense, articulated and reinforced the view that “folklore is the driving force of sustainable development.” Drawing on these efforts by the United Nations and UNESCO, this article attempts to demonstrate -with an “ironic” reference to perspectives that limit folklore’s functions- the importance of children, youth, and future generations growing up in environments of “oral culture” or “deliberative culture” under the title of the “sixth function,” using examples selected from the field of folklore. Recent studies conducted worldwide and in Türkiye on the topic emphasize how crucial the various forms, styles, and types of folklore are in children’s education and upbringing for the protection of their mental and physical health. For example, research in this area suggests that even something as simple as families eating meals and conversing with their children three to five times a week can significantly deter them from developing harmful habits. Essentially, the article highlights the role of folklore in ensuring that children grow up in supportive social environments—within the family, among peers, and in broader society—free from loneliness, safeguarded against mental and physical health problems such as depression and obesity, and less prone to harmful habits or involvement in crime. It also demonstrates the material and spiritual losses that would arise in the absence of such support through the lens of “sustainable development.”

Keywords

Functions of folklore, Sustainable Development, MONDIACULT, intangible cultural heritage, rise of violence.

Bu makalede, Birleşmiş Milletler ve UNESCO’da kültürün sürdürülebilir kalkınmanın lokomotif olduğu dair görüş ve çalışmalara atıfla, folklorun işlevlerini numaralandırarak sınırlayan bakış açılarını “ironik” bir göndermeyle “altıncı işlev” başlığı kullanılmıştır. Çalışmada çocukların, gençlerin ve gelecek kuşakların “muhakemeli kültür” ortamları olarak daraltılan “sözlü kültür” ile etkileşim içinde yetişmelerinin “kültür sürdürülebilir kalkınmanın lokomotifidir” görüş ve tespiti açısından taşıdığı önem, folklor alanından seçilen kimi örnekler üzerinden teorik bir zeminde tartışılmaktadır.

Sosyal ve beşerî bilimlerde “fonksiyonalizm” denilen ve Türkçeye “işlevsel kuram” (Dorson 2020: 33-39) olarak çevrilen yaklaşıma göre sosyal ve kültürel yapılar, rastgele veya kendiliğinden değil, bireyin veya topluluğun belli ihtiyaçlarından ortaya çıkmıştır. Bu kuramın antropolojideki öncülerinden olan Bronislaw Malinowski de Türkçeye *Bilimsel Bir Kültür Teorisi* olarak çevrilen ve bu kuramı anlatan 1944 tarihli eseri başta olmak üzere Okyanusya’daki alan araştırmalarına dayalı çalışmalarında kültürü bir cümle ile ifade edecek olursak “ihtiyaçları karşılayan bir araçlar bütünüdür” (1992: 19-49) şeklinde tanımlamıştır. Malinowski’nin bu yaklaşımını aynı zamanda

folklorun varlığında ve kuşaktan kuşağa aktarımında insanın veya topluluğun rolünü görmezden gelen -Oring'in ifadesiyle- "organizma ötesi kültür" (2014: 118) yaklaşımlarına itiraz olarak da ele alabiliriz.¹ Onun yolundan gidenler kültürün ihtiyaçlardan ortaya çıktığı görüşüne "birey temelli" veya "toplum temelli" olmak üzere iki farklı bakış açısı getirirler de işlevsel kuram, birey ve toplum davranışlarının analizini yapan pek çok bilim alanında güncelliğini korumuş ve günümüze kadar gelmiştir.

Sosyologların başlangıçta antropolojiyi sosyolojinin alt dalı olarak görmelerine benzer şekilde antropologlar da folkloru kendi disiplinlerinin alt dalı olarak görmüşlerdir. Malinowski'nin "bugün antropoloji artık tarih öncesini, folklor, fiziksel antropoloji ve kültür antropolojisi gibi inceleme alanlarını kapsıyor" (1992: 42) görüşü başta kendi takipçileri olmak üzere kimi antropologlar tarafından olduğu gibi benimsenmiş ve hatta folklor bu kapsamda "sözlü sanat" (Bascom 2019: 33-39) olarak tanımlanarak bir anlamda "halk edebiyatı" olarak sınırlandırılmıştır. Bu bakış açısıyla Bascom, Malinowski'nin işlevsel kuramını folklorla da uygulayarak halk bilimciler arasında tanınan ve sık atıf yapılan "Folklorun Dört İşlevi" (2019: 71-86) başlıklı makalesini 1954 yılında kaleme almıştır.² Süreç içinde rakam vererek folklorla işlev verme yaklaşımı ilgi görmüş olmalı ki sayısı sınırlı olsa da folklorun başka işlevlerinin de olabileceğine dair görüşler ortaya atılmıştır. Bunlar arasında Elliott Oring'in 1976 yılında yayımlanan ve Türkçeye "Folklorun Üç İşlevi: Halk Bilimsel Tanım Olarak Geleneksel İşlevselcilik" (2014: 117-128), İlhan Başgöz'ün ise 1988 yılında yayımlanan ve Türkçeye "Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)" başlığıyla çevrilen (1996: 1-4) makaleleri, folklorun sınırlı olduğu kabul edilen işlevlerine yenilerini eklemiştir.

Antropoloji ve folklor yanında diğer sosyal bilimlerde de rağbet gören işlevsel kuram ile ilgili bu hatırlatma cümlelerinden sonra öncelikle belirtmeliyim ki bu makalenin yazılış amacı, kültür çalışmalarında geçmişte yapılmış yapı ve işlev tartışmalarını yeniden açmak ve bunun sonunda folklorun sınırlı sanılan işlev sayısına yeni bir işlev önerisinde bulunmak değildir. Kültür çalışmalarının geldiği noktada çağa, zamana, duruma, bağlama göre topluluk içinde yaşamaya devam eden veya yeniden canlandırılan halk sanatlarının, geleneklerin, geleneksel bilgilerin bizim gördüğümüz, sınıflandırdığımız veya formüle ettiğimiz işlevlerinin yanında, dışında veya ötesinde sayısız ve sınırsız işlevi olabileceği gerçeği günümüzde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.³ Bu nedenle başlıkta "altıncı" ifadesinin tırnak içinde yer alması, yazarın folklorun işlevleri olduğu görüşünü genel bir ifade olarak benimsediğine işaret ederken, bu işlevlerin sınırlı ve numaralandırılabilir olduğu yargısına katılmadığı şeklinde yorumlanmalıdır. Zira bu tarz numaralandırma yapanlar, "klanik" yapıları araştıran antropologların etkisiyle biraz da "statik" ve eski kültür kalıntılarını muhafaza eden "köylüler" arasında yaşayan ve "sözlü sanat" olarak tanımlanan folklorun sınırlı sayıda işlevinin olabileceğine dair görüşler ortaya koymuşlardır.⁴ Esasen toplumcu gerçekçilik kuramının öne çıkardığı "sınıf folkloru"⁵ (Dorson 2020: 25-31) folklorlardan yararlanma temelinde yürüyen "uygulamalı halk bilimi"⁶ (Oğuz vd. 2014; Gürçayır 2018), kentleşmenin ortaya çıkardığı "kent veya grup folkloru"⁷ (Dundes 1998, Metin 2006, Erdem 2012, Aslan 2023, Derdiçok 2024, Mcneill 2025) ve internetin bulunuşuyla yakın zamanda dilimize giren "netlore" ve "netnografi"⁸ (Oğuz vd. 2018, Baki Nalcıoğlu 2014) gibi yeni terimler ve kuramsal yaklaşımlar da işlevleri numaralandırmanın, dolayısıyla sınırlamanın imkânsız olduğu görüşünü desteklemektedir.

Folklorun işlevlerine yönelik olarak bilim insanları arasında yürüyen ve yukarıda kısaca dokunulan tartışmaların yanında, Birleşmiş Milletler ve onun eğitim, bilim ve kültürden sorumlu kurumu olan UNESCO'da "kültür ve sürdürülebilir kalkınma" temel-

li program ve çalışmalarda somut olmayan kültürel miras başlığı altında folklorla yüklenen yeni işlevlerden biri de “sürdürülebilir kalkınmanın lokomotifi olmak” olarak gösterilmektedir.⁹

Makalenin hipotezini ortaya koymak açısından, UNESCO tarafından 2003 yılında kabul edilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*’nde (Oğuz 2025) ve Uygulama Yönergesi’nde (UNESCO 2024) vurgulanan “sürdürülebilir kalkınma ve somut olmayan kültürel miras ilişkisi”,¹⁰ Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen *Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Amaçları*¹¹ (URL-2; Ölçer Özünel 2023: 191-232) ile bir anlamda bu programlarla paralel yürüyen *MONDIACULT Konferansları* (URL-3) serisinde ve özellikle Mexico City 2022 Konferansı’nda güçlü bir şekilde vurgulanan “kültür sürdürülebilir kalkınmanın lokomotifidir” görüşü konunun çerçevesini belirlemiştir. UNESCO’nun bu belgelerindeki kültür yaklaşımını genelde “kültür-sürdürülebilir kalkınma” ilişkisi, konumuz özelinde ise “folklor-sürdürülebilir kalkınma” ilişkisi olarak değerlendiriyoruz.

17 Ekim 2023 tarihinde 32. UNESCO Genel Konferansı’nda kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, “somut olmayan kültürel miras” olarak tanımlanan ve büyük çoğunluğu folklor disiplininin inceleme alanına giren unsurların sürdürülebilir kalkınmadaki yeri ve rolü Giriş kısmında, “1989 UNESCO Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararı’nda, 2001 UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi’nde (URL-4) ve Kültür Bakanları Üçüncü Yuvarlak Masa Toplantısı’nda kabul olunan 2002 İstanbul Bildirgesi’nde vurgulandığı gibi, “somut olmayan kültürel mirasın, kültürel çeşitliliğin potası ve sürdürülebilir kalkınmanın güvencesi olarak önemini göz önünde tutarak” (Oğuz, 2025; 229) ifadesiyle yer verilmektedir. Genel ilkelerin ifade edildiği Giriş kısmından sonra Tanımların yer aldığı 2. maddede ise “İşbu Sözleşme bağlamında, sadece, uluslararası insan hakları belgeleri esaslarına uyan ve toplulukların, grupların ve bireylerin karşılıklı saygı gereklerine ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olan somut olmayan kültürel miras göz önünde tutulacaktır” (Oğuz 2025: 230) denilmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma ve somut olmayan kültürel miras arasında Sözleşme öncesinde ve Sözleşme metninde vurgulanan bu genel ilişki, UNESCO’nun 2014 yılında İstanbul’da yapılan Uzmanlar Toplantısı’nda ele alınmış,¹² Sözleşme’nin nasıl uygulanacağını gösteren *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Uygulama Yönergesi* olarak adlandırılan belgenin VI. bölümünde 170-197. maddeleri bu ilişkinin çerçevesini oluşturmuştur (UNESCO 2024: 79-94).

UNESCO tarafından ilki 1982 yılında Meksika’nın başkenti Mexico City’de, ikincisi 1998 yılında İsveç’in başkenti Stockholm’de, üçüncüsü 2022 yılında yeniden Mexico City’de ve dördüncüsü 2025 yılında İspanya’nın Barselona kentinde yapılan ve kısa adı *Mondiacult* olan *Dünya Kültür Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı*, kültürün sürdürülebilir kalkınma açısından önemi ve vazgeçilmezliği tezini savunmaktadır. Özellikle 2022 yılında Mexico City’de yapılan üçüncü toplantıda kabul edilen bildirmede içinde 1989 Tavsiye Kararı,¹³ 2001 Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi ve 2003 Sözleşmesi (Oğuz 2025) gibi folklor ile doğrudan ilişkili olanlar da dâhil olmak üzere kültürle ilgili UNESCO tarafından kabul edilen bütün normatif enstrümanlara atıfta bulunulmuş ve kültür “küresel kamu malı” olarak tanımlanarak “kültür sürdürülebilir kalkınmanın lokomotifidir” ifadesi yeniden ve güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Barselona toplantısında ise kültür ile sürdürülebilir kalkınma ilişkisi “kültürel haklar”, “kültür ve dijital Dönüşüm”, “Kültür ve Eğitim”, “Kültür Ekonomisi”, “Kültür ve İklim Eylemi”, “Kültür, Miras ve Krizler”, “Kültür ve Yapay Zekâ” ve “Kültür ve Barış”

adlarını taşıyan sekiz başlıkta tartışılmış ve kültürün 2023 sonrası Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları içinde bağımsız ve müstakil bir başlık olarak yer alması fikri “kültürün sürdürülebilir kalkınmanın vazgeçilmez itici gücü, kolaylaştırıcısı, ayrılmaz bileşeni ve dayanağı” olduğu ifadeleriyle sonuç bildirgesinde yer almıştır.¹⁴

Yukarıda anılan Birleşmiş Milletler’in Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Amaçları başlıklı programı ve UNESCO’nun kültürün sürdürülebilir kalkınmadaki rolüne vurgu yapan bildiğe, tavsiye kararı veya sözleşme niteliğindeki “normatif enstrümanları” bu eksende MONDIACULT Konferansları gibi toplantılarda üretilen diğer belgeleri, folklorun işlevleri söz konusu olduğunda “sürdürülebilir kalkınma” konusunu daha ayrıntılı ve yoğunluklu olarak ele alma ilham ve cesaretini vermektedir. Bu doğrultuda folklorun sayısız ve sınırsız işlevlerinden biri olarak günümüzde “sürdürülebilir kalkınmanın lokomotif olma” rolüne “Somut Olmayan Kültürel Miras” başlığı altında güncel örnekler ve çağdaş kent toplumunda ortaya çıkan kimi sorunlar üzerinden dikkat çeken çalışmalar yapılmaktadır. 2025 yılında Japonya’da yapılan bir çalışma bu konuda ilham verici ve dikkat çekici belge ve bilgiler ortaya koymakta ve yorumlamaktadır. Yukiko Honda öncülüğünde bir grup araştırmacı tarafından farklı ülkelere konuyla ilgili 42 yayının incelenmesiyle ortaya konan bu çalışmada “günlük uygulamalardan festivallere kadar geleneksel sanatların ve etkinliklerin sosyal bağları teşvik ederek sosyal ve kültürel refaha fayda sağladığı” görüşü savunulmaktadır. Türkçeye “Zihinsel ve Sosyal Refah için Geleneksel Sanatlar ve Etkinlikler: Somut Olmayan Kültürel Miras Çerçevesinde Bir Kapsam İncelemesi” olarak çevirebileceğimiz bu çalışmada zihinsel ve sosyal refah ile ilgili sorunların küresel yükünü azaltmak için başta festivaller ve ritüeller olmak üzere kültürel etkinliklerin sosyal refaha ve bunun da sürdürülebilir kalkınmaya sağladığı katkılar ve yararlılıklar örnek uygulamalarla gösterilmiştir (Honda vd. 2025).

Bu makalede BM ve UNESCO’nun yukarıda özetlenen yaklaşım ve tanımlamalardan hareketle folklorun “sürdürülebilir kalkınmanın lokomotif olma” işlevine, Sözleşme’nin eğitim ile ilgili madde, karar ve yaklaşımları da hatırd tutularak¹⁵ çocukların “muhakemeli kültür ortamlarında”¹⁶ yetişmeleri durumunda sağlanacak toplumsal yararlar ve elde edilecek kazanımlar temelinde işaret edilecektir.

Konumuz açısından folklor ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkinin doğrudan değil, belirli toplumsal ve kültürel süreçler aracılığıyla kurulduğunu belirtmek gerekir. Çalışmada “muhakemeli kültür ortamı” kavramı, söz konusu ilişkinin aracı mekanizması olarak önerilmektedir. Muhakemeli kültür ortamları; bireylerin sözlü etkileşim, ortak deneyim ve katılımcı pratikler yoluyla anlam üretimine dâhil oldukları; kültürel, iletişimsel ve sosyal öğrenmenin gerçekleştiği ortamlardır. Bu yönüyle, anılan ortamlar J. Dewey ve D. Kolb’un “deneyim temelli öğrenme” (experiential learning) yaklaşımı (Miettinen 2000) ve J. Habermas’ın “iletişimsel eylem” (deliberative communication) (Englund 2007) kavramlarıyla birlikte, bireylerin karşılıklı konuşma, dinleme ve değerlendirme süreçlerine katılımını ve bir kültürel topluluğa aidiyetini içerir. Bu tür ortamlar, bireylerde empati, muhakeme, öz-denetim ve sosyal aidiyet duygusunu güçlendirir; ruh sağlığı, sosyal uyum ve toplumsal katılımı olumlu etkilemektedir. Bu da eğitim, sağlık, toplumsal bütünleşme ve suç oranlarının azaltılması gibi alanlar üzerinden sürdürülebilir kalkınmanın sosyal ve kültürel boyutuna güçlü katkılar sağlayabilir.

Günümüzde çocukların aile içinde, gelenekten ve geçmişten yararlanmayı kolaylaştıran sosyal ve kültürel bir ortamda, akranlarıyla bir arada büyümesinin onların ruh ve beden sağlığı için çok önemli ve değerli olduğu genel geçer bir görüş olarak uluslararası toplum tarafından benimsenmektedir. *Öküzün A’sı Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi* adlı eserinde Barry Sanders, çağdaş kent toplumlarının

da şiddetin yükselişini, çocukların sözlü kültür ortamlarından mahrum büyümelerine, şiddete yönelik dijital içeriklere maruz kalmalarına, yalnızlaşmalarına, bunun sonucunda kendilerini ifade yeteneklerinin gelişmemesine ve muhakeme etme, empati kurma ve hayal gücünü kullanma gibi yönlerinin zayıf kalmasına bağlayan çözümler yapılmaktadır (1999). Yine ABD başta olmak üzere, sanayileşmiş, ekonomik anlamda gelişmiş ve çağdaş kent kazanımlarına ulaşmış toplumlarda son yıllarda savunmasız kalabalıklara yönelik hedef gözetmeyen katliam, çeteleşme, akran zorbalığı,¹⁷ seri cinayet gibi suçlar üzerine yapılan sayısız araştırma, bunun nedenlerinin kayda değer bir bölümünün Barry Sanders'in *Öküzün A'sı*'nda yer alan tespitleriyle örtüştüğünü göstermiştir. Bu tespitlere paralel olarak, ailelerin çocuklarıyla birlikte daha fazla sözlü kültür ortamları yaratmalarını öneren araştırmalar dikkat çekmektedir. Nitekim ABD'de Columbia Üniversitesi tarafından yapılan ve ailelerin çocuklarıyla haftada en az üç-beş kez birlikte yemek yiyerek sohbet etmelerini öneren araştırmalar,¹⁸ aileleriyle bu şekilde vakit geçiren çocukların şiddete eğilim veya zararlı madde kullanma alışkanlıkları edinme oranlarının düştüğü şeklinde Türk basınında da gündeme gelmiştir.¹⁹ Diğer yandan ergenlerde ve gençlerde "depresyon" olarak halk arasında tanımlanan veya tıp uzmanlarınca teşhis edilen sağlık sorunlarının ve buna bağlı ilaç kullanım oranları dünya genelinde artarken, depresyon ilacı kullanma yaşının günden güne düştüğünü hükümetler arası kuruluş olan Dünya Sağlık Örgütü (WHO)²⁰ ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)²¹ verileri de doğrulamaktadır. Ayrıca Honda vd.nin anılan makalesinde aktardıklarına göre D. Fancourt ve ekibi tarafından Dünya Sağlık Örgütü için hazırlanan bir raporda²² "sanat ve kültürel faaliyetlerin sağlık teşviki ve ruh sağlığı yönetiminde önemli bir rol oynadığı vurgulanmış ve kültürün halk sağlığı eylemlerinin vazgeçilmez bir bileşeni olduğu" görüşü desteklenmiştir (Honda vd 2025; 1). Snowshoe, Crooks ve Tremblay'ın çalışması, Kanada'daki gençler üzerine geliştirdikleri "kültürel bağlılık ölçeği" çalışması; kültürleriyle yakın ilişkiler geliştiren gençlerin ruh sağlığı sorunları, intihar eğilimi, madde bağımlılığı ve depresyon riskinden korunduklarını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu gençlere geleneksel bilgi aktarımının kendi kökleriyle gurur duyabilecekleri güçlü bir "kültürel kimlik" sunduğu suç gruplarının sağladığı sahte aidiyetlere ihtiyaç duymadıkları görülmektedir. Avcılık, ahşap oyma gibi geleneksel pratiklerin yaşlılardan öğrenilmesinin onlara sağlıklı rol modelleri kazandırdığı anlaşılmaktadır (2015: 256-258). LaFromboise, Hoyt, Oliver ve Whitbeck yaşları 10 ila 15 arasında değişen 212 Amerikan yerlisi ergen üzerine yaptıkları çalışmada kültürlenmedeki her bir birimlik artışta, ergenlerin psikolojik olarak sağlam olma olasılığının 1,8 kat daha fazla olduğunu gösterir. Bu bulgular, geleneksel kültüre daha fazla katılımın çocuklar için daha olumlu sonuçlara yol açabileceği düşüncesini belgeleyen güncel araştırmalarla tutarlıdır (2006: 203-204). Bu örnekler ve tespitler "muhakemeli kültür" ortamlarının çocukların ruh ve beden sağlığının korunması ve gelişimlerini sağlıklı sürdürmeleri açısından ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Bu görüş ve tespitler ekseninde Türk kültüründe yetişme çağındaki çocukların yoğun bir biçimde geçmişte ve kimi durumlarda günümüzde içine doğdukları veya kolayca erişebildikleri "muhakemeli kültür" ortamlarını, "sürdürülebilir kalkınmanın lokomotif" söylemi çerçevesinde folklorun işlevi olarak görebiliriz. Öncelikle tıpta gelişim psikolojisi çalışmalarında insanoğlunun daha anne karnında iken "algılama ve öğrenme yetisi" kazanmaya başladığı tezinin yapılan çeşitli çalışmalarda savunulmasından hareketle,²³ belki aşırı bir yorumla çocuğun daha fetüskün "muhakemeli kültür" ortamında yer almaya başladığını söylemek mümkündür. Eğer bu yaklaşımın doğruluğu kabul edilirse, doğumdan sonra anne ile çocuk arasında kurulan ilk kültürel diyaloglardan biri

olarak “ninni söyleme geleneği”, “muhakemeli kültür” ortamının ilk güçlü örneği olarak ele alınabilir.²⁴ Burada makalenin tezi açısından önem taşıyan husus, çocuğun erken gelişim döneminde dingin, huzurlu ve sevgi dolu dilek sözleri ve ezgileriyle tanışması, ninni söyleyenle ilk diyalogu kurması, bir anlamda konuşması ve etkileşimde bulunması sağlıklı gelişimin doğumdan sonraki ilk basamağı olarak ele alınabilir ve ninni söyleme geleneği teşvik edilebilir.

Kültür aktarımı veya kültürel etkileşim açısından çocuğun çevresiyle kuracağı ikinci “muhakemeli kültür” ortamı; beşikten yürütece, evden sokağa adım attığı dönemlerde aile fertlerinin onlarla masal, efsane, hikâye, aile tarihi veya sözlü tarih gibi anlatılar yoluyla kurduğu sözlü ve fiziki iletişimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözlü gelecekte bu anlatılar daha çok “uzun kış geceleri” veya “tandır başı” ifadeleriyle tanımlanan geniş veya çekirdek ailenin bütün fertlerinin bir arada bulunduğu zaman dilimlerinde ve kendiliğinden oluşan ortamlarda karşımıza çıkmaktadır. Günümüz kent ortamında ve çekirdek aile yapısında bu tür ortamlar, kültür aktarımı, çocuklarda sevgi bağlarının güçlendirilmesi, karşılıklı konuşmalarla söze katılma ve sohbet etme becerilerinin geliştirilmesi amacıyla yönelik olarak kurgulanabilir²⁵ ve yeniden canlandırılabilir.²⁶

Bu tür sözlü etkileşimlerin yanı sıra eş zamanlı olarak çocuğun çok küçük yaşlardan başlayarak geleneksel ortamlarda olduğu gibi akranlarıyla buluşması, onlarla oyunlar oynamasının önemi vurgulanabilir ve buna göre planlamalar yapılabilir. Akranları veya aile büyükleriyle çocukları bir araya getirme gücüyle geleneksel çocuk oyunları, özü itibarıyla büyüklerin yaşadığı hayatın “oyunsu” ve “çocuksu” tekrarı gibidir ve çocukların ruh ve beden sağlığı içinde geleceğe hazırlanmasına destek olan ortamlar sağlar. Bu “muhakemeli kültür” ortamı; oyun ve oyuncak tasarımındaki yaratıcılık, oyun tekerlemesi²⁷ veya sayışmaca²⁸ ile eş, ebe veya rakip seçme, takım kurma, akranlarıyla yarışma, yenme ve yenilme duygusunu tatma, lider olma veya bir liderin etrafında toplanma, iş birliği ve iş bölümü yapma gibi onları geleceğe hazırlayan pek çok deneyimi kazandırmaktadır. Sözlü kültür ortamlarında kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel oyunlar ve oyuncaklar, o çevredeki bütün çocuklar tarafından bilindiğinden herkesin katılımı ve paylaşımı mümkün iken, günümüzde bu ortak oyun kültürünün öğrenilemediği durumlarda, bir araya gelseler bile çocukların kendi aralarında “muhakemeli kültür” ortamları yaratamadıkları ve daha çok yalnız oynadıkları dijital içeriklere yöneldikleri görülmektedir. Nitekim geçmişte sözlü kültür ortamlarında dışarıda akranlarıyla oyunu abartıp eve gelmeyi unutan çocukları, aile büyükleri “sokak çocuğu” diye uyarırken, günümüzde kent yönetimlerinin sokak oyunlarını teşvik eden “çocuk sokağı” uygulamalarının ilgi görmemesi, çocukların evi ve dijital oyunları tercih etmesi bir gözlem olarak eklenebilir.²⁹

Bunların yanı sıra kırsalda toplulukların sıklıkla bir araya geldiği törenler, ritüeller, düğünler, şölenler, bayramlar çocukları da içine almaktadır. Özellikle bu tür toplantılarda topluca yenilen yemekler, çocukların da katıldığı eğlenceler ve sohbetler, güçlü birer “muhakemeli kültür” ortamı olarak kendini göstermektedir. Bu konuda zengin bir birikime sahip olan Türk kültüründe doğumdan ölüme kadar sayısız tören, ritüel veya şölen aracılığıyla bir araya gelinmektedir. Doğdu görme, diş hediği veya buğdayı, yürümeyi teşvik etmek amacıyla köstek kesme, sünnet, söz kesme, nişan, gelin veya damat hamamı, düğün, askere ve Hacca uğurlama, cenaze gibi geçiş törenleri; dinî, millî ve doğa ile ilgili bayramlar ve onların etrafında oluşan sayısız uygulama, çocuklar için önemli “muhakemeli kültür” ortamları yaratmaktadır.

Çocukların geçmişte ve gelecekte olduğu gibi aileleriyle, akranlarıyla ve sosyal çevreleriyle bir araya gelmelerini, sağlıklı etkileşimler ve iletişim kurmalarını sağla-

yan bu tür “muhakemeli kültür” ortamlarının uygulanabilir ve gelecek kuşaklara aktarılabilir olanları örgün, yaygın ve sargın öğrenme (Aral 2020) imkân ve araçları da kullanılarak yeni kentlin sözlü kültür ortamlarına eklemenebilir. Sözlü kültür aktarımının büyük oranda yavaşladığı günümüz kentinde çocukların ruh ve beden sağlığını korumak için folklorun bu yönünden uygulamalı halk bilimi yöntemleri kullanılarak yararlanılabilir. Böylece aile, akran, akraba ve komşu gibi sosyal çevreleriyle diyalogu azalan, böylece gittikçe yalnızlaşan, ruhsal ve bedensel sorunlar yaşayan, zararlı alışkanlıklar edinen ve nihayet suça karışan çocuklar; aileleri, eğitim kurumları, sağlık kurumları, güvenlik kurumları ve ilerde ise çalışma hayatı için telafisi mümkün olmayan maddi ve manevi kayıplara yol açabilmektedir. Bu kayıplar; “kültürel kimlik ve aidiyet” gibi çocuğun içine doğduğu kültüre ve topluma yabancılaşması gibi uyum sorunları yanında “sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayacak ruh ve beden sağlığından yoksun olması” gibi sonuçlar doğurabilmektedir.

Yukarıda özetlenen sözlü kültür ortamlarının çocukların ruh ve beden sağlığını olumlu etkilediği görüşü dikkate alındığında, bu tür “muhakemeli kültür” ortamlarından yoksun büyüyen çocukların karşılaşabileceği muhtemel sorunların başında aileleriyle yaşadıkları uyumsuzluklar ve iletişimsizlikler gelmektedir. Araştırmalar; sözlü kültür içinde ve “muhakemeli kültür” ortamlarında aileleriyle sağlıklı iletişimleri olmayan çocukların içe kapanık veya saldırgan olmaları, depresyon, obezite gibi sağlık sorunları yaşamaları, madde kullanımı gibi zararlı alışkanlıklar edinmeleri, suça karışmaları ve nihayet donanımlı olarak akranlarıyla yarışabilecek ölçüde hayata hazırlanamamaları gibi sonuçların ortaya çıktığını göstermektedir.

Bu tür nedenlerle kaybedilen her bir çocuk sadece ailesi için değil, bütün bir ülke ve hatta insanlık için de büyük maliyetlere yol açabilmektedir. Örneğin bu tür sorunlu çocuklar nedeniyle öncelikle “aileden” ve “eğitimden”, ardından “sağlıktan”, “güvenlikten” ve “adaletten” sorumlu kurum ve bakanlıkların yükü artmakta; iyi yetişmiş bireyler olarak “çalışma” hayatına katılamamaları için iş gücü kaybına neden olabilmektedirler.

Sonuç olarak Bary Sanders’in *Öküzün A’sı*’ndan Columbia Üniversitesinin araştırmalarına, Dünya Sağlık Örgütü’nün tespitlerinden Türkiye İstatistik Kurumu verilerine uzanan geniş bir veri değerlendirme, bilimsel araştırma ve akademik gözlemler; aileleri, akranları ve sosyal çevreleri ile “sözlü kültür” veya “muhakemeli kültür” ortamlarında bulunan, sosyal çevreleriyle sağlıklı iletişimleri olan, akranlarıyla oyunlar oynayan çocukların ruh ve beden sağlığı açısından gelişimlerini sağlıklı sürdürdüklerini ortaya koymuştur. Bu sağlıklı gelişimin ise yararlı ve verimli bireyler olarak topluma katılma oranlarını yükselteceği ve başarılı eğitim, az tıbbi yardım ve az ilaç tüketimi, suça karışmama ve zamanlıca hayata atılma ve üretime katılma gibi sayısız açıdan sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayacağı açıktır. Bütün göstergeler, dijital yalnızlık içinde büyüyen çocukların rol aldığı günümüz kentinde şiddetin yükselişinin, zararlı alışkanlıkların ve sağlık sorunlarının artışının ve ortaya çıkan büyük maddi ve manevi kayıpların nedenlerini, aileler, akranlar ve sosyal çevre ile şekillenen sözlü kültür ve muhakemeli kültür ortamlarının yokluğunu işaret etmektedir. Bu da Birleşmiş Milletler ve UNESCO belgelerinin kültürün, konumuz açısından folklorun sürdürülebilir kalkınmanın lokomotif olduğu tezini doğrulamaktadır. Çocukların ruhsal ve fiziksel sağlıklarını korumak ve topluma yararlı bireyler olabilmelerini sağlamak için politikalar oluşturmak üzere yapılacak bilimsel araştırmalarda psikoloji, eğitim ve sosyoloji disiplinlerinin yanında halk biliminden de yararlanılmasının hayati önemi ortadadır. Millî Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Çocuk Islah Evleri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak faaliyet

sürdüren Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM) gibi kurumlar için oluşturulacak politikalara ve etkinlik planlamalarına kültürel mirasın entegre edilmesi, genç ve gelecek kuşakların kimlikli, özgüvenli ve sağlıklı bireyler olarak içine doğdukları toplumla sürdürülebilir bağlar kurmalarını sağlayacaktır.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar % 100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Bu çalışmada etik komisyon iznine gerek bulunmamaktadır.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

NOTLAR

1. Alfred L. Kroeber'in 1917 yılında yayımlanan "The Superorganic" başlıklı uzun makalesine ve Yapısalcıların mit ve masal çözümlmelerine bu açıdan bakılabilir.
2. Bascom anılan makalesinde dört işlevi özetle 1. eğlenme ve eğlendirme, 2. toplum kurumlarına destek olma, 3. eğitim ve kültür aktarımı, 4. baskılardan kaçıp kurtulma olarak sıralar ve açıklar.
3. Mesela "uluslararası tanınırlık", "kültürel diplomasi", "yumuşak güç", "güvenli gıda", "kimlik ve aidiyeti farklı toplumsal yapılar içinde ve dijital ortamlarda sürdürme", "doğa koruma ve çevre bilinci", "coğrafi işaret, marka ve patent", "yetişkinlerin ve çocukların ruh ve beden sağlığı" gibi önceki bilim çalışmalarında görülmeyen temalar, yeni işlevler olarak öne çıkmaktadır. Antropoloji ve halk bilimi dışındaki sosyal ve beşeri bilimlerde de kültüre ve sosyolojik yapıları işlev açısından sınırlandırmalar, numaralandırmalar yapılmıştır. Örneğin sosyolog Robert K. Merton kültür ve sosyal yapıların işlevi konusuna açık işlev, örtük işlev ve işlevsizlik şeklinde bir tasnif getirmiştir (Merton 1968).
4. Sosyal ve beşeri bilimlerin ortaya çıktığı erken dönemlerde antropolojinin "klan", folklorun "köy" ve sosyolojinin "kent" üzerinden kendini konumlandırması, benimsenmiş bir görüş olup uzun süre geçerliliğini korumuştur. Gulbenkian Komisyonu'nun *Sosyal Bilimleri Açın* adlı raporda da ifade edildiği gibi sanayileşme, hızlı kentleşme, günümüzde internet ve yaypa zekâyâ ulaşan teknolojik gelişmeler, klan, köy ve kent üzerinden yapılan kültür analizlerini uzak geçmişin konularına dönüştürdü ve yeni yaklaşımların gerekliliğini ortaya çıkardı.
5. Toplumcu gerçekçilik kuramı, folklorun günümüze gelen ürünlerini "ezilen sınıfların geçmişteki feryadı" olarak görürken; sanayileşme ile ortaya çıkan işçi sınıfının acılarını seslendiren ürün ve üretimleri, folklorun işlevleri arasına almıştır.
6. Bilimde, sanatta ve hayatın ihtiyaç duyulan her alanında "folklorun yararlanma" diyebileceğimiz uygulamaların tarihi ve örnekleri çok eski olsa da "uygulamalı halk bilimi" terimi, "folklor" disiplininin "salt" veya "saf" denilen bilimsel çalışmalarının yanına ilk kez 1939 yılında önerilmiş, şiddetli itirazlarla karşılaşmış, ancak zamanla pek çok taraftar kazanmıştır.
7. Folklorun çağdaş kentlerde de dinamik bir şekilde ihtiyaçlara göre üretilmeye veya yeniden canlandırılmaya devam ettiğini ve yeni işlevler üstlendiğini göstermesi bakımından kent ve grup folkloru konusu önemli bir çalışma alanına dönüşmüştür.
8. İnternetin bulunması ve yaygınlaşması, folklorun sanal ortamda sayısız yeni işlevler kazanmasını sağlamıştır.
9. UNESCO'nun 1954, 1970, 1972, 2001, 2003 ve 2005 yılında yapılan kültürel mirasın korunmasına ve kültürün geliştirilmesine yönelik altı sözleşmesi (URL-1) başta olmak üzere kültür sektöründeki çalışmalarında "insanlığın kültürel çeşitliliğini korumak", "kültürler arası yakınlaşmayı sağlamak", "küreselleşme ve tek-tipleşme karşısında toplulukların kimlik ve aidiyetini korumak" ve "sürdürülebilir kalkınmanın lokomotif olmak" hedefleri vurgulanmaktadır.
10. Her ne kadar folklorun sürdürülebilir kalkınmadaki rolünü vurgulayan en güçlü "normatif enstrüman" bu Sözleşme olsa da UNESCO, 1989 yılında kabul edilen Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararı'nda (Yerke Özer), 1994 Yaşayan İnsan Hazinesi Programı'nda (Hasan Erkal 2010) ve 1997/1998 İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları Programı'nda da (Sunay Çalış) vurgulamış olup, bu belgeler, adları verilen akademisyen ve uzmanlar tarafından lisansüstü tezlerle incelenmiştir.
11. Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma ile ilgili çalışmaları 2015 yılında *Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Amaçları* başlığıyla önceki sürdürülebilir kalkınma amaçlarına göre daha güçlü bir kültür ve kalkınma vurgusu taşımakla sürdürülebilir kalkınma amaçlarından birinin doğrudan kültür olması fikrine zemin hazırlamış ve bu yöndeki tartışmaların fitilini ateşlemiştir.
12. UNESCO Türkiye Millî Komisyonunun ev sahipliğinde UNESCO SOKÜM Sekreteryası'nın ve UNESCO'nun dünyadaki altı seçim bölgesinden uzmanların katılımıyla 29 Eylül- 1 Ekim 2014 tarihlerinde İstanbul'da "Ulusal Düzeyde Sürdürülebilir Kalkınma ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması" başlıklı uzmanlar toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda alınan tavsiye nitelikli kararlardan hareketle

- hazırlanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Uygulama Yönergesi'nin (UNESCO 2024) konuyla ilgili maddelerini biçimlendiren bu bölüm Evrim Ölçer Özünel tarafından Türkiye'ye çevrilmiştir (2023: 233-248). SOKÜM ile Sürdürülebilir Kalkınma arasındaki ilişki konusunda Türkiye'de halk bilimsel çalışmalar olarak İrem Alpaslan'ın UNESCO uzmanlık tezine, Nizamettin Korkmaz'ın yüksek lisans tezine ve son olarak Evrim Ölçer Özünel'in kapsamlı çalışmasına bakılabilir.
13. UNESCO'nun 1972 yılında kabul ettiği Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme'deki kültür tanımının yapılar ve sitler şeklinde sadece "somut" olanı kapsamına yönelik yoğun itirazların ardından "somut olmayan" adı altında folklorun korunmasını öngören ilk belgedir. Bu konuda Türkiye'deki ilk çalışmalar "SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesine Giden Yolda 1989 Tavsiye Kararı" başlıklı makalesiyle 2008 yılında M. Öcal Oğuz ve 1989 Tarihli Popüler ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı'nın Halk Bilimi Çalışmalarına Etkisi adlı Yüksek Lisans Teziyle 2010 yılında Yerke Özer tarafından yapılmıştır.
 14. MONDIACULT Konferanslarının bildirgeleri ve diğer ayrıntılarına unesco.org ve unesco.org.tr adreslerinden erişilebilir.
 15. Folklorun eğitimi veya eğitimdeki yeri ve önemi konusu, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Uygulama Yönergesi başta olmak üzere bütün süreçlerinde "kimlik ve aidiyet" ve "sürdürülebilir kalkınma" bahislerinde vurgulanmaktadır ki bu konuda daha ayrıntılı bilgi için A. Erman Aral'ın *Somut Olmayan Kültürel Miras Örgün, Yaygın ve Sargın Eğitim* adlı eserine bakılabilir.
 16. Çocukların günümüzün büyük ve karmaşık kent hayatında örgün eğitim sistemlerinin sunduklarının yanında ailede, sokakta, okulda, akranları arasında geçmişten ve gelenekten getirilen kültürel birikimleri tanıyarak, deneyimleyerek ve onlardan yararlanarak geleceğe hazırlanması olarak tanımlanabilecek "muhakemeli kültür ortamları" ifadesi, M. Öcal Oğuz'un *Paldır Kültür Kentleşmeler ve Gelişi Güzel Kelimeler* adlı çalışmalarından alınmıştır.
 17. Okullarda şiddetin yükselişi ve akran zorbalığı konusu, UNESCO'nun da yoğun bir şekilde gündeminde olup 12-27 Kasım 2019 tarihlerinde yapılan 40. Genel Konferans'ta Kasım ayının ilk Perşembe günü "Okullarda, Siber Zorbalık da dâhil Olmak Üzere Şiddet ve Zorbalıkla Mücadele Günü" olarak ilan edilmiştir.
 18. ABD'de Columbia Üniversitesinin kısa adı CASA olan National Center on Addiction and Substance Abuse adlı merkezi bu tür araştırmalardaki öncülüğüyle tanınmaktadır. Merkezini konuyla ilgili olarak 2000'li yıllarda düzenli olarak yaptığı çalışmalar, Habertürk gazetesinin 12.10.2010 tarihli nüshasında "Yemekleri ailece yiyin" (URL-5) başlığıyla Türkiye'de haberleştirilmiştir.
 19. Habertürk yayınından sonra, önce Milliyet (URL-6), ardından ulusal düzeyde yayın yapan pek çok gazete de bu konuda benzer içerikte yazılar yayımlanmıştır ve günümüzde de bu tür yayımlar devam etmektedir.
 20. Dünya Sağlık Örgütü, kısa adları DDD, ATC olan izleme yöntemleriyle dünyada depresyon ilacı kullanımının yıldan yıla arttığını göstermektedir.
 21. TÜİK de *Türkiye Sağlık Araştırması* yoluyla sağlık birimlerince konulan teşhis ve yazılan reçeteler üzerinden istatistikî veriler ortaya koymakta ve kullanım oranlarının yıldan yıla arttığını söylemektedir. Buna göre Türkiye oranları henüz OECD düzeyinde değilse de artış dikkat çekilmektedir.
 22. Honda ve arkadaşlarının kaynak gösterdiği D. Fancourt ve S. Finn imzasını taşıyan "What is the Evidence on the Role of the Arts in Improving Health and Well-Being?" [Sanatın sağlık ve refahı iyileştirmedeki rolüne dair kanıtlar nelerdir?] başlıklı rapor Dünya Sağlık Örgütü'nün Sağlık Kanıtları Ağı Sentez Raporları arasında yer almıştır.
 23. Bu konuda yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Örnek olarak Kadriye Özyazıcı ve altı uzmanın birlikte kaleme aldığı "Duyuların Gelişimi ve Duyu Bütünleme" başlıklı makaleye bakılabilir.
 24. Türk ninni kültürü üzerine Amil Çelebioğlu ve Songül Çek'in çalışmalarına bakılabilir.
 25. Millî Eğitim Bakanlığı ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonu iş birliğiyle başlatılan *Anadolu Masalları* Projesi ile AHBVÜ Somut Olmayan Kültürel Miras Müzelerindeki masal anlatımları, çocukların bu tür "muhakemeli kültür" ortamlarını deneyimlemekten mutlu olduklarına ve aileleriyle kültürel temaslarının arttığına dair görüşler proje yöneticilerine iletilmiş veya müze defterlerine dilek sözleri olarak kaydedilmiştir.
 26. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, herhangi bir SOKÜM unsurunun kuşaktan kuşağa aktarımında herhangi bir nedenle yavaşlama, duraksama, unutmaya vb. durum ortaya çıkarsa onun "yeniden canlandırılması" için çaba gösterilmesini doğal bir koruma yöntemi olarak görmekte ve Sözleşme metninde ifade etmektedir (Oğuz 2025: 229-231). Yeniden canlandırma konusundaki uygulama modelleri olarak M. Öcal Oğuz'un "Çağdaş Kentte Bir Yeniden Canlandırma Örneği: Çiğdem Günü", Selcan Gürçayır Teke'nin "Değişen Kültürel Mekânlr, Dönüşen Gelenekler: Ankara'da Hidrellez Kutlamaları ve Hamamönü Hidrellez Şenlikleri", Gözde Tekin'in "Tarihî Kent Merkezlerinde Yeniden Canlandırmanın Kültürel Boyutu" ve Gökhan Karabudak'ın "Kentte Folkloru Yeniden Canlandırmak: Balat ve Mezat" başlıklı makalelerine bakılabilir.

27. Bu konuda P. Naili Boratav'ın Fransızca *Le Tekerleme* ve Ali Duymaz'ın *Tekerlemeler* adlı çalışmalarına bakılabilir.
28. Oyun tekerlemeleri olarak da adlandırılan sayışmacalar çocuk oyunlarının ebe seçmek, eşleşmek ve takım kurmak için başvurdukları kafiyeli, secieli, aliterasyonlu şiirsel sözlerdir ve aralarında güçlü bir muhake-meli kültür ortamı yaratmaktadır (Oğuz 1992; 24-29).
29. Millî Eğitim Bakanlığı ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonu iş birliğiyle hazırlanan bir kılavuz kitap ve uygulama modelleriyle hayata geçirilen *Anadolu Çocuk Oyunları Projesi*, okul ortamlarında akranlar ara-sında geleneksel oyunlar oynama kültürünü hatırlama ve yeniden canlandırma girişimi olarak not edilme-lidir. Son dönemlerde akademi dünyasında da çocukların geleneksel oyunlara yönlendirilmesinin akran zorbalığı, sorun çözmede şiddete başvurma gibi olumsuzlukları önleyişi rolüne dikkat çeken çalışmalar yapılmaktadır (URL-7).

KAYNAKÇA

- Alpaslan, İrem, *UNESCO, Sürdürülebilir Kalkınma ve Kültür: Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) Örneği*, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Uzmanlık Tezi, Ankara, 2016.
- Aral, Ahmet Erman, *Somut Olmayan Kültürel Miras Örgün, Yaygın ve Sargın Eğitim*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2020.
- Aslan, Erkan, *Kuramsal Yaklaşımlar Işığında Kent Folkloru*, Konya-İstanbul, Çizgi Kitabevi Yayınları (e-kitap), 2023.
- Baki Nalcıoğlu, Zeynep Safiye, İnternet Folkloru/Netlore Bağlamında Sözlü Kültürün Dönüşümüne Netnografik Yaklaşımlar: Katılımcı Sözlük Örnekleri”, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Bascom, William R. “Folklorun Dört İşlevi” (Çev. F. Çalış), *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2019, 71-86.
- Bascom, William R. “Halk Bilimi, Sözlü Sanat ve Kültür” (Çev. N. Aytuzlar), *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2019.
- Başgöz, İlhan. “Protest: The Fifth Function of Folklore.” *Indiana University Turkish Studies Publications*, 1988, 310–317. (Ayrıca bkz. Kemal Sılay, In Turkish Folklore and oral Literature, Selected Essays of İlhan Başgöz”, İndiana Universty Turkish Studies series: 19, Bloomintion, Indiana, 1998).
- Başgöz, İlhan. “Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu), *Folkloristik Prof. Dr. Umay Günay Armağanı*, Ankara, 1996, 1-4
- Boratav, P. Naili, *Le Tekerleme: Contribution à l'étude typologique et stylistique du conte populaire Turc*. Paris: Cahiers de la Societe Asiatique, 1963.
- CASA (The National Center on Addiction and Substance Abuse at Columbia University), “The Importance of Family Dinners”, New York: *Columbia University*, 2004-2012.
- Çalış, Sunay, *UNESCO ve İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyaputları ve Kültür Politikalarına Etkisi*, Gazi Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Çek, Songül, *Ninnilerde Kadın Anlatıcının Sesi*, Ankara: Hece Yayınları, 2014.
- Çelebioğlu, Amil, *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul: Ülker Yayınevi, 1982.
- Derdioç, Nükte Sevim, “Kent Ortamında Folklorun Görünümleri: Gün Olgusu”, *Millî Folklor*, 142, 2024, 27-38.
- Dorson, Richard M. *Günümüz Folklor Kuramları* Çev. S. Gürçayır, Y. Özay), Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2020.
- Dundes, Alan, “Halk Kimdir”, (Çev. M. Ekici) *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2022.
- Duymaz, Ali, *Tekerlemeler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayını, 2019.
- Erdem, Servet, “Grup Folkloru ve Özkültür”. *Millî Folklor*, 94, 2012, 41-49.
- Englund, Tomas, “Deliberative Communication: A Pragmatist Proposal”, *Journal of Curriculum Studies*, 38(5): 503-520.
- Erkal, Hasan, *UNESCO Yaşayan İnsan Hazineleri Ulusal Sistemleri'nin Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yaşatılmasına ve Gelecek Kuşaklara Aktarılmasına Etkisi Üzerine Bir İnceleme*, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Fancourt D, S. Finn, WHO Health Evidence Network Synthesis Reports. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, World Health Organization 2019.
- Gulbenkian Komisyonu, *Sosyal Bilimleri Açın*, İstanbul: Metis Yayıncılık, 1996.
- Gürçayır Teke, Selcan, “Değişen Kültürel Mekânlar, Dönüşen Gelenekler: Ankara’da Hıdırellez Kutlamaları ve Hamamönü Hıdırellez Şenlikleri”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 2016, 44-59.
- Gürçayır, Selcan, *Folklorun Sahtesi: Fakelore*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2018.
- Honda, Yukiko vd. “Traditional arts and events for mental and social well-being: a scoping review framed by intangible cultural heritage”, *The Lancet, Regional Health-Western Pacific*, 67, 2026.
- Karabudak, Gökhan, “Kentte Folkloru Yeniden Canlandırmak: Balat ve Mezat”, *Folklor Akademi Dergisi*, 8(4), 2025, 1038-1050.
- Korkmaz, Nizamettin, UNESCO’da ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde Sürdürülebilir Kalkınma, HBVÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023.
- Kroeber, Alfred L. “The Superorganic”, *American Antropologist*, Cilt 19, Sayı 2 (1917), 163-213.

- LaFromboise, T. D., Hoyt, D. R., Oliver, L., & Whitbeck, L. "Family, Community, and School Influences on Resilience among Native American Adolescents in the Upper Midwest." *Journal of Community Psychology*, 34(2), 2006: 193-209. Metin, Ezgi, "Kent Folkloruna Bir Örnek: Doktor Folkloru". *Millî Folklor*, 71, 2006, 34-38.
- Mcneill, Lynne S., *Yaşasın Folklor Akademik Folklor Çalışmalarına Eğlenceli, Hızlı ve Faydalı Bir Giriş*, (Çev. Mustafa Özbaş). İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2025.
- Merton, Robert King, "Manifest and Latent Functions", *Social Theory and Social Structure*, 7. Baskı, New York, Free Press, 1968.
- Miettinen, Reijo, "The Concept of Experiential Learning and John Dewey's Theory of Reflective Thought and Action", *International Journal of Lifelong Education*, 19(1), 54-72.
- Oğuz, M. Öcal, "Çocukların 'Sayışmaca' Dünyası". *Millî Folklor*, 16, 1992, 24-30.
- Oğuz, M. Öcal, "SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesine Giden Yolda 1989 Tavsiye Kararı", *Millî Folklor*, 80, 2008, 26-32.
- Oğuz, M. Öcal, "Çağdaş Kentte Bir Yeniden Canlandırma Örneği: Çiğdem Günü", *Millî Folklor*, 101, 2014, 25-39.
- Oğuz, M. Öcal, E. Ö. Özünel, S. G. Teke, A. E. Aral, E. Kıpçı, *Uygulamalı Halk Bilimi*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2014.
- Oğuz, M. Öcal, E.Ö. Özünel, S:G. Teke, T. Erdal, Z.S. B. Nalcioglu, *İnternet Folkloru: Netlore ve Nemografi*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2018.
- Oğuz, M. Öcal, E. Ölçer, B. Takıl (Yay. Hazırlayanlar), U. Kılıç (Editör), *Anadolu Masalları*, Ankara: MEB Yayını, 2020.
- Oğuz, M. Öcal vd. (Yay. Hazırlayanlar), U. Kılı. (Editör) *Anadolu Çocuk Oyunları*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2020.
- Oğuz, M. Öcal, *Gelişi Güzel Kelimeler*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2020.
- Oğuz, M. Öcal, *Paldır Kültür Kentleşmeler*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2020.
- Oğuz, M. Öcal, *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*, 4. Baskı. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2025.
- Oring, Elliott. "Folklorun Üç İşlevi: Halk Bilimsel Tanım Olarak Geleneksel İşlevselcilik" Çev. A. Büyükokutan), *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 4*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2014.
- Ölçer Özünel, Evrim, *Gelecekte Ödünç Almak: Somut Olmayan Kültürel Miras ve Sürdürülebilir Kalkınma*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2023.
- Özer, Yerkesh, *1989 Tarihli Popüler ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı'nın Halk Bilimi Çalışmalarına Etkisi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Özer, Yerce, "Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararı: Hazırlık ve Etkinlik Süreci", *Millî Folklor*, Sayı 140 (2023), 16-26.
- Özyazıcı, Kadriye, E. B. Baran, N. Alagöz, K. Varlıklöz, Z. Arslan, S. Akto, M. Sağlam, "Duyuların Gelişimi ve Duyu Bütünleme", *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, Sayı:2(4), 2021.
- Sanders, Barry, *Öküzün A'sı Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi* (Çev. Ş. Tahir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Snowshoe, A., Crooks, C. V., Tremblay, P. F., Craig, W. M., & Hinson, R. E. "Development of a Cultural Connectedness Scale for First Nations Youth." *Psychological Assessment*, 27(1), 2015: 249-259.
- Tekin, Gözde, "Tarihî Kent Merkezlerinde Yeniden Canlandırmanın Kültürel Boyutu", *Millî Folklor*, Sayı: 130, 2012.
- UNESCO, *Textes Fondamentaux de la Convention de 2003 pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel*, Paris: UNESCO Yayını, 2024.
- URL-1: "Culture", Erişim Tarihi 24.3. 2026, <https://www.unesco.org/en/culture>
- URL-2: "Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar", Erişim Tarihi: 20.3.2026, <https://www.kureselamaclar.org>
- URL-3: "MONDIACULT 2025, Erişim Tarihi: 20.3.2026, <https://www.unesco.org/en/mondiaicult>
- URL-4: "UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi", Erişim Tarihi: 24.3.2026, <https://www.unesco.org.tr/pages/180/17>
- URL-5: "Yemekleri Ailece Yiyin.", Habertürk, 12.10.2010, Erişim Tarihi: 21.3.2026. <https://www.haberturk.com/yemekleri-ailece-yiyin>
- URL-6: "Ailece Yemek Yemenin Çocuklar Üzerindeki Etkisi", Milliyet, 24.1.2012 ve 10.6.2013, Erişim Tarihi: 21.3.2026, <https://www.milliyet.com.tr/cocuk/ailece-yemek-yemenin-cocuklar-uzerindeki-etkisi>
- URL-7: "Dijital Oyunların Ortaya Çıkardığı Şiddete Karşı Geleneksel Oyunlar Önerisi", AA, 16.5.2024, Erişim Tarihi: 21.3.2026, <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/dijital-oyunlarin-ortaya-cikardigi-siddete-karsi-geleneksel-oyunlar-onerisi>.